

УДК 341.21

А. В. Ковбан, канд. юрид. наук, доцент
Одеська національна морська академія
кафедра адміністративного та кримінального права
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, 65029, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ПРАВА ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТУ ГЛОБАЛЬНИХ ПРАВ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У статті досліджена імплементація норм міжнародного гуманітарного права стосовно війни в законодавство України як об'єкту глобальних прав, аналізуються окремі аспекти імплементації міжнародних норм, що встановлюють відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, в законодавство України. Розглянуто позиції науковців на проблему кваліфікації злочинів щодо порушення законів та звичаїв війни в національне законодавство.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, національне право, імплементація міжнародних норм, глобальні права, закони та звичаї війни.

Постановка проблеми. Проголошення в Україні незалежності, реалізація на практиці положень Конституції України щодо захисту прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, а також спрямованість її на вступ до ЄС поставили перед вітчизняною юридичною наукою принципово нові фундаментальні питання. Україна, як учасниця міжнародних договорів, що регулюють питання боротьби з міжнародними злочинами, відповідно до принципу «*Pacta sunt servanda*» зобов'язана сумлінно виконувати взяті на себе зобов'язання по цих договорах. Цей принцип, що первісно був сформований у звичайному праві, був юридично закріплений у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 1969 року. Так, відповідно до ст. 26 цієї конвенції «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись» [2]. Така ж сама позиція закріплена і у ст. 26 Віденської конвенції про право договорів між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 травня 1986 року [1]. Разом з тим, принцип «*Pacta sunt servanda*» лише фіксує обов'язок держав сумлінно й у повному обсязі виконувати міжнародні зобов'язання, які випливають із визнаних міжнародних договорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сферу законодавчої регламентації зазначеного права як об'єкту глобальних прав не приділено багато уваги навіть дисертаційних досліджень. Дослідженню законодавчого регулювання міжнародних норм, що встановлюють відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, в кримінальне законодавство України, присвятили свої праці Матіас Гердеген, М. О. Баймуратов, Б. В. Бабін, М. В. Буроменський, Ю. А. Іванов, Ю. М. Колосов, В. І. Кузнецов та інші. Однак, зважаючи на оновлення та розширення участі держав на міжнародній арені, важливість обраної проблематики, про що йшлося вище, деякі малодосліджені аспекти потребують особливої уваги та детального їх вивчення.

Мета статті. Стаття розкриває та обґрунтовує теоретичні засади такого об'єкту глобальних прав як право війни в законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Внутрішнє кримінальне право держав безпосередньо впливає на утворення і розвиток принципів і норм міжнародного права у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, тому що при вступі в певні договірні правовідносини держави, насамперед, керуються та виходять зі змісту національної кримінальної політики та власного законодавства [5, с. 16-17]. Тобто, держава не може прийняти на себе міжнародне зобов'язання, яке випливає з нововведеної міжнародно-правової норми, якщо остання суперечить змісту національної кримінальної політики і законодавства. При цьому будь-який примус із боку інших суб'єктів договірних правовідносин робить цю норму недійсною для держави, що примушується. Це положення ґрунтується на положеннях Віденської конвен-

ції про право договорів між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 травня 1986 року, та Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 1969 року. Згідно зі ст. 52 цих конвенцій «договір є недійсним, якщо його укладення стало результатом погрози силою або її застосування на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй». Слід зазначити, що визначення способів виконання міжнародних зобов'язань відноситься до прояву державного суверенітету і входить у внутрішню компетенцію самих держав. У зв'язку з цим можна вважати, що міжнародне право вимагає, щоб воно провадилося у внутрідержавне право, а вибір законодавчої техніки його впровадження є компетенцією національного права держав.

Можливість прямого застосування міжнародної норми санкціонується національним правом за допомогою актів, якими виражається згода держави на обов'язковість для неї міжнародного договору (про ратифікацію, приєднання, затвердження тощо). Фактично такі акти санкціонують реалізацію міжнародно-правових норм не тільки в міждержавних відносинах, але і всередині держави. Проте, вираження згоди на обов'язковість для держави міжнародного договору не змінює юридичної природи «самоздійсненних» міжнародно-правових норм, пов'язаних з можливістю прямо наділяти державні органи, юридичних і фізичних осіб учасників договору правами й обов'язками без додаткової внутрішньодержавної нормотворчості. Більшість норм міжнародного гуманітарного права є самоздійсненними. Головні акти міжнародного гуманітарного права, насамперед Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року і Додаткові протоколи I та II 1977 року, містять досить точні й багатомірні правила (близько 600 статей), які, будучи часто сформульованими дуже детальним способом, підходять для безпосереднього застосування органами й індивідами держави. Проте право оголошення війни належить обраним представникам влади, а отже це право належить самому народові, що доказує прямий зв'язок з глобальними правами.

Інші норми міжнародного гуманітарного права є нормами, виконання яких залежить від сприяння національного права й прийняття відповідних організаційних заходів органами держави – учасницями міжнародного договору. Цей принцип особливо підкреслений у статті 1, загальної для всіх чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, яка містить положення про те, що високі Договірні Сторони зобов'язуються при будь-яких обставинах дотримуватись і змушувати дотримуватись цієї Конвенції.

У цьому зв'язку, слід вказати на Закон України «Про міжнародні договори України», прийнятому 29 червня 2004 року, що встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України [4]. Відповідно до ст. 1 цього закону, він застосовується до всіх міжнародних договорів України, регульованих нормами міжнародного права і укладених відповідно до Конституції України та вимог цього Закону.

Пропозиції щодо укладення від імені України, Уряду України міжнародних договорів України подаються відповідно Президентові України або Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 4). Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України подаються Міністерством закордонних справ України. Інші міністерства та центральні органи виконавчої влади, а також Верховний Суд України, Національний банк України, Генеральна прокуратура України подають пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України разом з Міністерством закордонних справ України. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації подають пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України через Міністерство закордонних справ України, інший центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належать питання, які пропонуються для врегулювання міжнародним договором (ч. 3 ст. 4). Необхідні статті цього Закону повною мірою регламентують ратифікацію міжнародних договорів (ст. 9) або їх затвердження (ст. 12), приєднання України до міжнародних договорів або їхнє прийняття (ст. 13), набрання їх чинності (ст. 14), дотримання (ст. 15) й виконання міжнародних договорів України (ст. 16), загальний нагляд за їх виконання (ст. 17), дія міжнародних договорів України на території

України (ст. 19), контроль за виконанням цього Закону та міжнародних договорів України (ст. 28) тощо [3]. Таким чином, виходячи з аналізу вищевикладених положень можна зауважити, що імплементація міжнародних норм, що встановлюють відповідальність за порушення законів та звичаїв війни у кримінальне законодавство України – це є фактична реалізація міжнародних зобов'язань України на внутрішньодержавному рівні, що здійснюється шляхом рецепції відповідних міжнародно-правових норм національним кримінальним правом.

У цілому Україна приєдналася до наступних міжнародно-правових актів, що регламентують закони та звичаї війни: Санкт-Петербурзька декларація про заборону застосування на війні вибухових та запалювальних куль від 29 листопада (11 грудня) 1868 року, Гаазькі конвенції та декларації 1899 року, Гаазькі конвенції 1907 року, Гаазька Декларація 1907 року про заборону метання снарядів та вибухових речовин із повітряних куль, Гаванська конвенція про морський нейтралітет від 20 лютого 1928 року, Конвенція про запобігання злочинів геноцид та покарання за нього від 9 грудня 1948 року, Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року та додаткові протоколи до них 1977 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 року, Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку озброєного конфлікту від 14 травня 1954 року та Другий додатковий протокол до неї від 26 березня 1999 року, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року, Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1968 р., Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1980 р., Протоколи до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1981 р., Конвенція про заборону застосування, накопичення, виробництва та передачі протипіхотних мін і про їх знищення 1997 р. тощо.

Положеннями Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни передбачений механізм здійснення міжнародного контролю гуманітарних організацій і третіх держав, покликаних неупереджено й дієво захищати інтереси сторін-учасників конфлікту, сприяти дотриманню стандартів міжнародного гуманітарного права відносно осіб, які виявилися під час збройного конфлікту під владою тієї або іншої держави. Застереженням Української РСР до статті 10 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими, статті 10 Женевської конвенції про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях, статті 11 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, статті 10 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі визначалося обов'язковою умовою повнення функцій міжнародного нагляду за дотриманням вимог міжнародного гуманітарного права відносно полонених осіб згода на це урядів країн, громадянами яких вони є. Застереженням до статті 12 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими, статті 45 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни передбачалося заперечення принципу спадкоємності у відповідальності держав за виконання приписань Конвенцій у зв'язку з передачею утримуваних осіб. Застереженням до статті 85 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими особи, які засуджені за вчинення військових злочинів, втрачали можливості користуватися конвенційним захистом, зокрема, правом звернення зі скаргою до компетентних органів, у якій країні вони втримувалися й до представників третіх країн із приводу встановленого для них режиму перебування (стаття 78), вільного відвідування представниками Договірних Сторін і міжнародних гуманітарних організацій місць утримання таких осіб (стаття 126), заборони колективних покарань і яких би то не було катувань (стаття 87) тощо.

Слід констатувати, що цей Закон спрямований на встановлення правового режиму утримання військовополонених, що відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту

прав людини й громадянина, а також зобов'язанням України як члена Ради Європи. Також, слід вказати і на Римський статут Міжнародного кримінального суду, ідея створення постійного Міжнародного кримінального суду неодноразово розглядалася в ООН після закінчення Другої світової війни. В 1993 і 1994 роках ООН створила два спеціальних трибунали для покарання винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права. Починаючи з 1994 року проводилися переговори по створенню постійного кримінального суду, що мав би юрисдикцію у відношенні серйозних міжнародних злочинів. У результаті, в 1998 році як вже зазначалось був прийнятий Римський статут Міжнародного кримінального суду. Під юрисдикцію МКС підпадають наступні злочини: воєнні злочини, геноцид, злочини проти людяності, агресія. На сьогоднішній день Статут підписали 139 держав миру й ратифікували 92 держави. Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, проте, Україна ще не завершила процес його ратифікації. Як відомо, Україна почала процес ратифікації, але він був припинений у червні 2001 року, коли Конституційний Суд України ухвалив висновок, що необхідно внести зміни до Конституції країни до ратифікації Римського статуту. Отже, для проведення повної імплементації міжнародно-правових норм, що регламентують відповідальність за порушення законів та звичаїв війни в законодавство України, з метою його приведення у відповідність з чинними нормами міжнародного права Україні, на наш погляд, перш за все, необхідно ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, що був підписаний Україною 20 січня 2000 року.

Висновки. Таким чином, наявність внутрішньодержавного механізму імплементації норм міжнародного права, у тому числі й гуманітарного, дозволяє забезпечити повну, всебічну й своєчасну реалізацію прийнятих Україною міжнародних зобов'язань. Від дієвості національного механізму імплементації багато в чому залежить імідж держави, ефективність правової системи, можливості забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, в тому числі ведення війни, як міжнародного, так і неміжнародного характеру. Проте право оголошення війни належить обраним представникам влади, а отже це право належить самому народові, що доказує прямий зв'язок з глобальними правами.

Хоча згідно Конституції України «життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю» і саме тому узгодження всіх протиріч міжнародної політики є головним завданням як імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство, так і дипломатії.

Список літератури

1. Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 травня 1986 р. [Електронний ресурс] // Закон. – 2007. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
2. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройних конфліктів 1954 року [Електронний ресурс] // Закон. – 2007. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Гусейнов Л. Г.-оглы. Ответственность государств за международные экологические правонарушения : дис. ... канд. юрид. наук / Л. Г.-оглы Гусейнов ; Ин-т междунар. отношений Киев. нац. ун-та им. Тараса Шевченко. – К., 1994. – 205 с.
4. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
5. Панов В. П. Международное уголовное право : учеб. пособие / В. П. Панов. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 320 с.

Стаття надійшла 17.04.2015 р.

А.В. Ковбан, канд. юрид. наук, доцент
Одесская национальная морская академия
кафедра административного и уголовного права
ул. Дидрихсона, 8, Одесса, 65029, Украина

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ НОРМ ПРАВА ВОЙНЫ КАК ОБЪЕКТА ГЛОБАЛЬНЫХ ПРАВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследована имплементация норм международного гуманитарного права в отношении войны в законодательство Украины как объект глобальных прав, анализируются отдельные аспекты имплементации международных норм, устанавливающих ответственность за нарушение законов и обычаев войны, в законодательство Украины.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, национальное право, имплементация международных норм, глобальные права, законы и обычаи войны.

A.V. Kovban, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa National Maritime Academy
the Department of Administrative and Criminal Law
st. Didrihsona, 8, Odessa, 65029, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LEGAL NORMS WAR AS OBJECT OF GLOBAL RIGHTS LAW IN UKRAINE

Summary

This article explores the implementation of international humanitarian law regarding war legislation in Ukraine as an object of global rights, examines some aspects of the implementation of international norms that establish liability for violations of the laws and customs of war into the law of Ukraine.

Key words: international humanitarian law, domestic law, implementation of international standards and global rights laws and customs of war.